

HIV, AIDS og kondomer

En BBC-udsendelse, som blev vist i DR2, gav efterfølgende anledning til en månedlang debat i Kristeligt Dagblad. I denne artikel opsummerer forfatteren de synspunkter, som han i den forbindelse gjorde sig til talsmand for

Af Erling Tiedemann

Den 23. august 2004 viste DR2 en på det tidspunkt ca. et år gammel BBC-udsendelse, "Sex and The Holy City", der blev præsenteret med titlen "Paven og sex".¹ Vistnok fordi ingen officiel talsmand for Den katolske Kirke havde kunnet deltage, havde Tyge Pedersen som studievært indbudt mig til at kommentere udsendelsen i løbet af de 8 - 9 minutter, der var tilbage af en samlet sendetid på en time.

Jeg forholdt mig i den forbindelse kritisk til BBC-udsendelsen, som jeg i nogle sammenhænge fandt ensidig og manipulerende. Jeg tilsluttede mig dermed en stor del af den kritik, som var blevet fremført i England, da udsendelsen blev vist der. Kritikken af udsendelsen var i øvrigt allerede kommet til orde kort efter, at den blev vist første gang, nemlig i en ledende artikel i Katolsk Orientering nr. 17/2003.²

Mine udtalelser gav anledning til en debat i Kristeligt Dagblad, der varede fra den 9. september til den 18. oktober 2004. I det følgende opsummeres i et sammendrag de synspunkter, jeg i den forbindelse gav udtryk for.³

Huller i kondomerne?

I udsendelsen var der to korte klip med kardinal Alfonso Lopez Trujillo, som er formand for Det pavelige råd for Familien. Han udtalte her, at anvendelsen af kondomer ikke giver sikkerhed mod spredning af HIV-smitte, fordi HIV-virus er så lille, at den kan trænge igennem latex'en. En seriøs journalist ville straks have spurgt kardinalen, hvorfra han havde denne information, men spørgsmålet blev ikke stillet - og hvis det var blevet stillet under optagelsen, så kom kardinalens svar i hvert fald ikke med. Derimod anførte journalisten, at WHO afviste den information, som kardinalen viderebragte.

¹ På grund af ophavsretlige begrænsninger kan udsendelsen ikke længere ses på DR's hjemmeside, men en udskrift af den engelske tekst kan læses ved at [klikke her](#)

² Den ledende artikel kan læses ved at [klikke her](#)

³ Samtlige indlæg i Kristeligt Dagblad i perioden 9. september til 18. oktober 2004 er dokumenteret på forfatterens hjemmeside og kan læses ved at [klikke her](#)

Det er desværre et grundproblem i megen debat, at der ikke skelnes mellem forskellige faglige kompetencer. Jeg blev i avisdebatten bl.a. bedt om at forholde mig til spørgsmålet i min egenskab af forhenværende formand for Etisk Råd og fandt, at det var et udmærket udgangspunkt, for hvad gør Etisk Råd, når medlemmerne skal søge at udrede de etiske dilemmaer? De spørger først fagfolk om det faglige – de spørger endda gerne flere fagfolk om det samme, inden de selv forholder sig til de etiske spørgsmål, som den faglige dokumentation måtte give anledning til.

En sådan saglig fremgangsmåde kendetegnede desværre ikke BBC-udsendelsen. Spørgsmålet om "huller i kondomerne" er et medico-teknisk spørgsmål. Hvis en kardinal udtaler sig herom, må det bygge på, at kompetente fagfolk har bibragt ham hans opfattelse. Journalisten burde derfor have kontaktet disse fagfolk og ladet dem komme til orde - om fornødent i en konfrontation med andre fagfolk.

For mit eget vedkommende må jeg helt afvise at afgøre spørgsmålet. Jeg har ingen faglig baggrund for at give svar på, om kondomer kan gennemtrænges af virus eller ej. Jeg er hverken uddannet som mediciner, biolog - eller for den sags skyld som latex-ekspert. Min katolske tro giver mig ingen faglig indsigt i dette forhold, og et hurtigt eftersyn i den katolske katekismus vil kunne overbevise enhver om, at Den katolske Kirke ingen lære har om huller i kondomer ...

Mellem fagfolk er der åbenbart forskellige opfattelser af spørgsmålet, og det må fagfolk så først diskutere færdigt, inden vi andre kan forholde os til påstanden. Den hypotese, som det – indtil andet måtte være fagligt dokumenteret – forekommer mig mest relevant at lægge til grund i forbindelse med en avisdebat mellem ikke-fagfolk, er derfor, at HIV-virus ikke kan passere gennem et kondoms latex. Jeg har ganske vist læst, at man i flere såkaldte in vitro-undersøgelser har man fundet store variationer i, hvorvidt kondomer lækker virus, herunder HIV (Ugeskrift for læger nr. 47/2002),⁴ men jeg er ikke fagligt kompetent til at vurdere denne oplysning.

Den katolske Kirke og AIDS

Et andet kritisabelt forhold i forbindelse med BBC-udsendelsen var, at journalisten fik rodet et katolsk syn på ægteskab, kærlighed og familieplanlægning godt og grundigt sammen med spørgsmålet om AIDS-forebyggelse, ligesom nogen måske af udsendelsen kunne få det indtryk, at Den katolske Kirke ikke tog AIDS alvorligt.

Intet kan være mere forkert. Lederen af FN-organisationen UNAIDS's kontor i New York, dr. Desmond Johns, har da også rost Kirkens indsats mod HIV og karakteriseret den som en meget fin partner i kampen mod AIDS, især når det gælder den medicinske hjælpforsyning til verdens fattigste lande, engagementet for de HIV-smittede og AIDS-ramte og et stort bidrag til uddannelse. UNAIDS og Den katolske Kirke ser imidlertid ikke ens på spørgsmålet om kondomers "rolle og effektivitet", som dr. Johns udtrykte det. Der er enighed om, at ansvarlig livsførelse, afholdenhed og monogami er en sikker vej til at undgå at blive smittet, men dr. Johns tilføjer, at for dem, for hvem en sådan livsførelse ikke er mulig, er budskabet at anvende kondom. Dermed er det for ham at se kun et mindre aspekt af budskabet om forebyggelse af HIV, der er uenighed om.

Den katolske Kirke og familieplanlægning

Uenighed er der til gengæld, men inden det skal nærmere belyses, først en dementi af en anden udbredt misforståelse, nemlig at Den katolske Kirke skulle være imod familieplanlægning. Heller ikke

⁴ Artikel af Else Smith, epidemiologisk afdeling, Statens Serum Institut: Kondomers effektivitet som beskyttelse mod smitte med hiv ved heteroseksuelt samleje

dét er tilfældet, tværtimod; også katolikker lægger vægt på ansvarligt forældreskab. Men som i andre af livets sammenhænge kan der være tale om at nå et legitimt mål med legitime eller med illegitime midler, og her det den katolske opfattelse, at familieplanlægning ikke skal baseres på kemiske eller mekaniske midler, men på den naturlige rytme, der indebærer, at en kvinde ikke er fertil alle dage i hendes månedlige cyklus.

Denne holdning er erfaringsmæssigt vanskelig at forstå, hvis man ikke ser den i lyset af en langt større ægteskabsteologisk sammenhæng – og det er næppe forblevet nogen hemmelighed, at der også er mange katolikker, som har mistet blikket for denne sammenhæng, og som derfor ikke ser nogen mening i at leve i overensstemmelse med Kirkens lære på dette punkt.

Men hvad med AIDS-ramte ægtepar?

Læserne vil formentlig umiddelbart se, at dette spørgsmål om katolsk ægteskabsteologi har meget lidt at gøre med det konkrete problem om udbredelsen af HIV og AIDS - ikke mindst i Afrika. En indsender af et debatindlæg fandt dog, at dette måtte være tilfældet også for ægtefolk, der lever i troskab, idet der findes ægtepar, hvor den ene part har AIDS, og hvor Den katolske Kirkes forbud mod kondomer efter indsenderens opfattelse i praksis betyder, at disse ægtefæller må afstå fra at have et seksuelt samliv, og er henvist til at leve i cølibat i resten af deres liv.

Også denne indsenders opfattelse hviler imidlertid på en misforståelse, som bør aflives. Et ægtepars anvendelse af kondom for at undgå HIV-smitte, men uden sigte på svangerskabsforebyggelse, strider ikke mod katolsk morallære. Hvis et katolsk ægtepar med dette problem beslutter sig for at ville acceptere en høj smitterisiko (se senere om risikoens størrelse) som prisen for et fortsat ægteskabeligt samliv, forlanger Kirken så af dem, at de ikke bruger kondom for at reducere risikoen? Nej, ikke hvis man skal tro den tidligere sekretær for Kirkens officielle teologikommission Georges Cottier eller kardinal Lustiger i Frankrig eller kardinal Simonis i Holland eller kardinal Schönborn i Østrig eller de sydafrikanske biskopper under ledelse af kardinal Napier i Durban – for bare at nævne nogle af dem, der uimodsagt af Vatikanet har udtalt, at et ægtepars anvendelse af kondom med sigte på at reducere smitterisiko, men uden sigte på svangerskabsforebyggelse ikke strider mod Kirkens morallære.⁵ Og et svangerskabsforebyggende sigte vil jo ikke være til stede i de perioder i kvindens cyklus, hvor hun alligevel ikke er fertil – og slet ikke efter klimakteriet.

Et forebyggelsespolitisk spørgsmål

Desværre bliver tingene ofte også rodet sammen på grund af en fjerde misforståelse, som bør aflives. Mange tror nemlig, at Den katolske Kirkes afstandtagen fra anvendelse af kondom som middel til et ægtepars familieplanlægning er årsagen til, at katolske biskopper udtaler sig mod kondomer i forbindelse med forebyggelse af AIDS. Men sådan hænger det ingenlunde sammen.

Når anvendelse af kondom som middel til AIDS-forebyggelse skal drøftes, kan man derfor roligt se væk fra enhver sammenhæng med den katolske opfattelse omkring familieplanlægning i et ægteskab. Det handler om noget helt andet. Det handler til gengæld om noget, hvor også talsmænd for en kirke, der er dybt involveret i at afhjælpe og forebygge udbredelsen af AIDS, har lov at have en mening og give udtryk for den.

Når man mellem flere alternativer skal vælge en forebyggelsespolitik over for HIV-smitte, vil man naturligvis skulle gå efter den, som med etisk acceptable midler må antages at føre til, at der ind-

⁵ Jævnfør tillige pave Paul VI's rundskrivelse *Humanae Vitae*, punkt 15: "Kirken anser det imidlertid ikke for utilladeligt at anvende de terapeutiske midler, som faktisk er nødvendige for at helbrede organiske sygdomme, selv om man må regne med, at det vil resultere i, at forplantningen derved forhindres – forudsat, at denne hindring ikke under nogen omstændigheder er tilsigtet."

træffer færrest tilfælde af smitteoverførsel. At ægteskabelig troskab og afståen fra promiskuitet i så henseende sikrer en meget effektiv forebyggelse, er indlysende. Men er det ikke også indlysende, at ægteskabelige sidespring, bordelbesøg og soldatervoldtægt er bedre sikret mod smitteoverførsel, hvis der bruges kondom, end hvis det ikke er tilfældet?

Erfaringsmæssigt svarer de fleste af os umiddelbart ja på dét spørgsmål, - men det kunne jo godt være, at der skulle tænkes lidt mere over svaret. Vi kunne jo fx overveje, hvordan resultatet m.h.t. smitteoverførsel kunne komme til at se ud, hvis budskabet om, at kondomer giver "sikker sex", fører til, at der foretages langt flere ægteskabelige sidespring og aflægges flere besøg på bordel end ellers, fordi man tror sig sikret af kondomet.

En sådan overvejelse kan ikke på forhånd give noget eksakt svar udtrykt i procenter med to decimaler - men én af de ting, som måtte tages med i overvejselsen, er naturligvis spørgsmålet om kondomers sikkerhed. Hvor sikkert er det at bruge kondom - om man så må sige: i sig selv og "uden huller"? Det kommer naturligvis an på, hvordan kondomet bruges - og bruges det ukorrekt, kan der bl.a. ske det, at det brister eller glider af. Men selv ved en 100% konsekvent anvendelse reduceres risikoen for smitteoverførsel med HIV kun med omkring 80 % af den risiko, der er for smitte med HIV ved samleje uden kondom med en HIV-smittet (UfL 47/2002).⁶ Der er med andre ord 20 % af samme risiko tilbage, og en risiko af den størrelse må man i forebyggelsespolitisk henseende betegne som betydelig i sig selv. Det svarer til russisk roulette med en revolver med en skarp patron i hvert femte kammer, og at tale om "sikker sex" i den forbindelse forekommer mildest talt at bero på en overdrivelse.

En isoleret betragtning utilstrækkelig

Men selv om en 20 % risiko i sig selv forekommer meget stor, så er risikoen med anvendelse af kondom – *isoleret betragtet* – naturligvis relativt meget mindre end uden. Et særdeles relevant spørgsmål er nemlig, om det er etisk og forebyggelsespolitisk ansvarligt kun at anlægge en isoleret og skyklappet betragtning.

Sagen er jo, at det er seksuelt samliv på kryds og tværs, der skaber den egentlige risiko. Og her virker kondom-propagandaen paradoksalt mod sin erklærede hensigt, fordi den ender med at fremstille netop den adfærd som naturlig, der er risikabel. Propagandaen skaber dermed en mangel på reel risikobevisthed. Den legitimerer i stedet det livsmønster, som er selve kernen i risikoen.

De katolske biskopper i Afrika siger ikke til deres flok, at det er forbudt for de mange lejesoldater at bruge kondom, når de går på bordel, men biskopperne siger sandelig, at det i sig selv er dybt umoralsk at gå på bordel - ikke mindst i et AIDS-ramt land, hvor risikoen for at blive smittet og for at smitte andre er meget høj - selv med kondom.

Biskopperne forbyder heller ikke kondom i forbindelse med ægteskabelige sidespring eller voldtægt, - men det er næppe forblevet nogen hemmelighed, at vi i Den katolske Kirke tager afstand fra ægteskabelige sidespring og voldtægt.

Resultatet af den forfejlede forebyggelsespolitik er da også, at AIDS breder sig i Afrika - ikke mindst i de lande, der har satset på kondomanvendelse som den primære forebyggelse. At tro, at smittespredningen skyldes, at lejesoldater, der går på bordel, og ægtemænd, der foretager sidespring, undlader at bruge kondom, fordi de ønsker at være lydige mod noget, de tror er katolsk moralære, forekommer at være meget naivt.

⁶ Et entydigt svar på spørgsmålet om, hvilke faktorer der betinger den tilbageværende risiko på 20 % (læk af kondom, ukorrekt brug eller andet), kan ikke udledes af den nævnte artikel i [Ugeskrift for Læger nr. 47/2002](#)

I det moderne sexfikserede Vesten, hvor u-moralens vogtere til enhver tid står klar til at gøre ægte-skabelig troskab og ansvarlig afholdenhed til grin, afvises den slags helhedsbetragtninger hurtigt som hul i hovedet - men spørgsmålet er vel i virkeligheden, hvem der har hullet – i hovedet altså...

Debatten herom er absolut vigtig, men det er også vigtigt at kunne skelne tingene fra hinanden. En ægte sandhedssøgen er ikke tjent med, at tingene bliver rodet sammen, og det sker eksempelvis, hvis det antages, at det faglige spørgsmål om HIV-virus' mulighed for at gennemtrænge kondomer, er et teologisk spørgsmål, og at en kardinal derfor udgør en læremæssig autoritet i så henseende.

Debatten i Kristeligt Dagblad afslørede desværre, at *relevant skelnen* ikke er det, som alle er bedst til ...